

15. Соломченко О. Гуцульське народне мистецтво і його майстри. — К., 1959.
16. Станкевич М. Українське художнє дерево. — Л., 2002.
17. Суха Л. Художні металеві вироби українців Східних Карпат др. пол. XIX–XX ст. — К., 1959.
18. Федоров В. Еволюція стрелкового озброєння. — М., 1938. — Ч. 1.
19. Федькович О. Довбуш. Трагедія в п'яти діях. — Л., 1876. — С. 3–4.
20. Франко І. Лук'ян Кобилиця. Епізод з історії Гуцульщини. ЗНТШ. — Л., 1902. — Т. 49. — С. 1–48.
21. Шербюльє В. Искусство и природа: Пер. с франц. — С.Пб., 1894.
22. Шухевич В. Гуцульщина: В 2 т. — Л., 1899–1908.
23. Korzeniowski J. O Huculach. — Lwów, 1899.
24. Pol W. Obrazy z życia i z natury. — Kraków, 1869. — Т. 1.
25. Szuchiewicz W. Huculszczyzna. — Kraków, 1902. — Т. 1–2.
26. Wincenz S. Na wysokiej połoninie. — Warszawa, 1936.

Decorative features of functional arms group are being demonstrated within chronological and regional boundaries. The technological cycles of arms production, decoration and ritual use in the context of traditional culture of Hutsul regions are examined.

Михайло СТЕПАНЕНКО

Понад 350 років тому з уст молоді української дівчини полетіла в світ тиха журлива пісня «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці». Цю пісню люблять і співають до сьогодні, вона існує в записках фольклористів, обробках композиторів, перекладах на німецьку, чеську, французьку, польську, англійську мови.

Вічна тема кохання, зради і помсти хвилює й бентежить наші душі, як хвилювала душі наших далеких предків століття тому. Чарівна мелодія і високе поетичне слово огортають слухача смутком і співчуттям до бідного Гриця і до дівчини, яка його згубила, жалем за скороминущістю й трагічністю такого короткого й такого солодкого людського життя.

Слід додати, що жодна з пісень не мала такого впливу на українську літературу, як ця. Сюжет «Гриця» став основою для творів Л. Боровиковського («Чарівниця»), С. Руданського («Розмай»), М. Старицького («Ой не ходи, Грицю»), О. Кобилянської («У неділю рано зілля копала»), І. Микитенка («Маруся Чурай»), І. Сенченка («Ой не ходи, Грицю, та на вечорниці»), Л. Костенка («Маруся Чурай») та багатьох інших авторів.

А чи існувала реальна Маруся, чи існував Гриць? Чи не є вся ця історія фантомом, витвором народної уяви, доповненим фантазією і талантом видатних літераторів?

КОЛО МАРУСИ ЧУРАЙ

Перша романтизована біографія Марусі Чурай була створена відомим російським драматургом Олександром Шаховським (1777–1846). У виданому 1839 року збірнику «Сто русских литераторов» було надруковано його історичну повість «Маруся, малороссийская Сафо». За О. Шаховським, Маруся Чурай народилася в 1625 році, її батько — козацький урядник Гордій Чурай — як один з провідників антипольського повстання 1637 р., був страчений у Варшаві.

Маруся залишилася сиротою і разом з матір'ю Горпиною Чурай жила в Полтаві. Саме в Полтаві розкрився її дар поета-піснетворця.

Маруся була надзвичайно музикальною і володіла рідкісної краси голосом. Вона імпровізувала як слова, так і мелодії до своїх пісень, які за короткий час заспівала вся Україна. Особисте життя Марусі не склалося. У неї був закоханий значковий товариш козак Іскра, але Маруся полюбила свого молочного брата, теж козака Полтавського полку Грицька Бобренка. Це кохання закінчилося трагічно. Мати Гриця мріяла оженити свого сина на дочці впливового і заможного осавула Федора Вешняка. Незважаючи на палку любов Гриця і Марусі Гриць підкорився волі матері й оженився на Галі Вешняк. Маруся намагалася покінчити життя самогубством, але її врятували. Після цього

життя Марусі стало нестерпним. Зустрівши одного разу Гриця на вечорницях, Маруся запросила його до себе. Смертельний напій був уже готовий. Отруївши Гриця, Маруся не приховувала свого злочину, її було засуджено до страти. Під час виконання смертного вироку в Полтаві з'явився вершник із універсалом Богдана Хмельницького про помилування Марусі. Це був козак Іскра. Маруся звільнила з-під варті. Через рік вона померла в одному із жіночих монастирів. Це версія романтичної повісті О. Шаховського.

А тепер розглянемо деякі документальні свідчення, що збереглися до наших часів. У 60-х роках ХХ ст. український поет Іван Хоменко (1919–1968), працюючи над поемою «Марина Чурай», знайшов у Центральній науковій бібліотеці України текст вироку, винесеного Полтавським полковим судом Марусі Чурай. Він зробив копію цього документа, яка була вперше опублікована в 1973 році музикознавцем Л. Кауфманом¹.

Наводимо цей текст: «Літа от нарощенія Сина Божого тисяча шістьсот п'ятдесят другого, місяця іюня 18 дня. За ведомом его милости пана Павла Семеновича полковника Полтавського, пред нас: Костя Кублицкого судді полку Полтавського, Андрея Нещинського отамана городского, Федора Суховія войта, Петра Юревича бурмистра і при многих общих персонах, постановившаяся пред нас дівця Марина, дочка покойного урядника. Полтавського охочекомонного полку Гордія Чурая, з Полтави року теперешнего загубила страх Божий, смертельний гріх учинила. На лугах зібрала коріння отруйного, зелія — цикути, з помічю злого духа отруїла Григорія, сина хорунжого Полтавського полку Петра Бобренка.

Ведле² того добровольного признаття, той сваволи не допускаючи ширитися, винайшли сим декрет з порядку прав Махдебурських части четвертой, на листу сто двадцать девятому ку концы: «Злодійка по квестом³ маєт быти отдана тепер кату на отсеченье головы ея».

Той же карности і сіє реченне зрайци подлеглим zostали справу сію в книги міськіє пол-

тавский вписати, что і есть вписано року і дня вишеположенного.

На покаяннїя перед Богом і краткой молитві дано время злодійке».

Незважаючи на серйозні сумніви щодо автентичності цієї копії оригіналу документа, я вирішив перевірити реальність наведеного складу суддів і можливість існування нікому не відомого полтавського полковника — Павла Семеновича. Адже з 1649 до 1658 р. Полтавський полк очолював Мартин Пушкар, видатний діяч національно-визвольного руху, один із найкращих полководців часів Хмельниччини. Це відомо з сотень документів і ніким не заперечується.

Проте події весни і літа 1652 р. внесли свої корективи.

У травні 1652 р. за наказом гетьмана Полтавський полк під проводом М. Пушкаря вирушив до Південного Бугу, де брав участь у славетній і переможній для козаків битві під Батогом. Як відомо, на час відсутності полковника в полковому місті призначався «наказний полковник». Проте наказний полтавський полковник Іван Іскра за розпорядженням Богдана Хмельницького весною 1652 року відбув до Москви на чолі козацького посольства⁴. І тоді в Полтаві залишився полковник «на той час», а саме Павло Семенович.

Як свідчить дослідник історії козацьких полків Володимир Кривошея, «полковники були повними, наказними і «на той час». «В разі, коли у полковому місті залишалося лише незначне прикриття, а полк на чолі з повним полковником виступав в похід, на місці залишався полковник «на той час» (як правило, отаман городовий полкового міста чи полковий обозний)»⁵.

Але повернімося до особи Павла Семеновича. Прізвище українських шляхтичів Семеновичів відоме ще з першої половини XVI ст.⁶ У переліку старшин Полтавського полку (згідно з «Реєстром війська Запорозького» за 1649 рік) знаходимо імена Лена Семеновича, Гарасима Семеновича та Михайла Семеновича⁷. Це один представник цього роду

Клим Семенович очолював Іркліївську сотню Кропивнянського полку. 12 козаків з роду Семеновичів — Іван, Денис, Захаря, Андрій, Ігнат, Фесько, Юрко, Кондрат, Миско, Самійло, Лесько і Остап — служили в Черкаському полку⁸. Тому цілком можливо, що за час відсутності в місті повного і наказного полтавських полковників (відповідно Мартина Пушкаря та Івана Іскри), полковником «на той час» було призначено Павла Семеновича, родичі якого перебували у військовому поході. Цілком реальною особою виявився і суддя Полтавського полку Кость Кублицький. У «Реєстрі Війська Запорозького» за 1649 рік він записаний як козак полтавської сотні Петраша Яковенка Кость Кубличенко⁹. Успішна кар'єра перетворює Костя Кубличенка на Костя Кублицького. У документах 1668 року він згадується як один з найближчих соратників гетьмана Івана Брюховецького, за протекцією якого стає наказним полтавським полковником¹⁰. Про таємну нараду за участю гетьмана Івана Брюховецького, полковників Івана Самойловича, Лазаря Горленка, Костя Кублицького, Василя Дворецького повідомляє і російський історик С. Соловйов¹¹.

Незважаючи на політичні зміни, Кость Кублицький вже за часів гетьманування Івана Мазепи перебуває на одній із керівних посад Полтавського полку. У 1688–1690 рр. Кублицький — полковий обозний¹².

Цілком реальна особа і Андрей Нещинський, один із суддів Марусі Чурай. Якщо в 1652 році він перебував на посаді городового отамана, то, згідно з документами Полтавського полку, у 1691–1700 рр. А. Нещинський обіймав почесну посаду полкового сотника¹³.

Щодо вйта Федора Суховія — то, на мою думку, Федір це батько Петра Суховія (Суховієнка) — у 1668–1669 рр. кошового отамана Запорозької Січі, суперника П. Дорошенка в боротьбі за гетьманські булаву. У цій боротьбі Полтавський полк виступив на боці П. Суховієнка.

Прізвище «Юрєвич» також зустрічається в реєстрі 1649 року. Козаком Краснянської

сотні Прилуцького полку записано Кіндрата Юрєвича.

Ці, хоча й розпорошені, але, по суті, унікальні свідчення різних документальних джерел XVII ст. дають підстави вважати знайдений Іваном Хоменком текст вироку Полтавського полкового суду таким, що реально віддзеркалює події 18 червня 1652 року.

Окресливши коло людей, причетних до судового процесу, спробуємо розібратися в ситуації, яка передувала цим подіям, у конкретних реаліях тогочасного українського життя, в особистостях, з якими Марусю Чурай звела доля.

Однією з цих особистостей був Федір Вешняк, знана й водночас децю загадкова постать в українській історії XVII ст. Відомо, що він походив з Полтавщини, служив на Запоріжжі в козацькому війську, у 1638 р. став сотником, а в 1648 р. полковником Чигиринського полку, деякий час був наказним гетьманом і помер на початку 1651 р.

Проте згідно з офіційним козацьким реєстром 1649 р., підписаним Богданом Хмельницьким та Іваном Виговським, Чигиринський полк очолював Федір Якубович, а прізвище Вешняк серед козаків цього полку, записаних до реєстру, не зустрічається. Ще більше заплутує ситуацію наведений Михайлом Грушевським в «Історії України-Руси» перелік призначених польською владою в 1638 р. реєстрових сотників Чигиринського полку, в якому поряд з іменами Богдана Хмельницького, Федора Якубовича та інших козацьких ватажків згадується сотник Федір Якубович Вишняк¹⁴. На мою думку, запис у реєстрі 1638 р., як документальне свідчення існування двох сотників Федорів Якубовичів у Чигиринському полку, є помилковим. Федір Вешняк і Федір Якубович це одна й та сама особа.

Річ у тім, що за давнім козацьким звичаєм до родового імені козака досить часто додавали характеристичне козацьке прізвище, яке підкреслювало унікальну особливість людини, її неповторність¹⁵. Слово «Вешняк» означало в XVII ст. назву наплавного млина, що меле тільки весною. Прибутки від використання

млинів — як вітряків, так і вешняків — були досить значними. Часто козацькі старшини (полковники, сотники, осавули) замість грошових виплат за службу отримували у власність земельні наділи і млини.

Для чигиринського сотника Федора Якубовича рангова маєтність у вигляді наплавного млина-вешняка стала передумовою надання йому козацького прізвища Вешняк.

Саме під цим прізвищем він увійшов в історію України як один із найближчих друзів і соратників Богдана Хмельницького, як видатний полководець і політичний діяч. Проте чи є у нас підстави ототожнювати чигиринського полковника Федора Вешняка з персонажем повісті О. Шаховського, чи дійсно він був тестем Гриця, отруєного Марусею Чурай? Так, певні підстави для цього існують і задокументовані вони в тому ж таки «Реєстрі Війська Запорозького». Саме в переліку козаків Жаботинської сотні Чигиринського полку зустрічається запис: «Грицько Вешняків зять»¹⁶.

Як відомо, загальний козацький Реєстр складався від вересня 1649 до березня 1650 року. У кожному з 16 полків були свої реєстри, які спочатку склалися сотенними старшинами, потім надсилалися до полкового центру, де уточнювалися й знову переписувалися. Зведені полкові реєстри надходили до гетьманської резиденції в Чигирині, де під наглядом Генерального писаря Івана Виговського найбільш кваліфіковані писарі й підписки військової канцелярії складали й оформлювали загальний підсумковий Реєстр. Ця багатоступенева система не могла обійтися без певних зловживань, без помилок у написанні імен та прізвищ, а іноді й без подвійного запису в Реєстрі тих самих осіб. Прикладом такого подвійного запису є знакова постать козацької України полковник Антон Жданович, який був записаний козаком осавульського куреня Чигиринського полку¹⁷ і одночасно полковником Київського полку¹⁸. На мою думку, аналогічна ситуація виникла і з Грицем, який, як зять Федора Вешняка, був записаний до Чигиринського полку і водночас, як знаний полтавський ко-

зак, залишився в реєстрі Полтавського полку. І дійсно: у складі Зінківської сотні Полтавського полку ми знаходимо його ім'я: «Грицько Бобровник»¹⁹. Можливість його ідентифікації з Грицьком Бобренком із повісті О. Шаховського очевидна. Як пише дослідник козацьких прізвищ Р. Огаш: «Уживання особових іменувань навіть у суто офіційних документах не було строго регламентованим, відзначалося різноманітністю форм і нестабільністю їх використання»²⁰. Тому козака Іскру записували Іскренком, Тимоша Хмельницького — Хмельниченком, Костя Кублицького — Кубличенком. Думаю, що Гриця могли називати й записувати як Бобренком, так і Бобровником. Іншого Гриця, пов'язаного з професією «бобровник», у козацькому Реєстрі 1649 р. немає. Щодо цієї досить рідкісної професії цінні відомості подає Д. Бантиш-Каменський: «Был еще особый род служивых казаков, по требованию гетманов, полковниками и сотниками определяемых, а именно: бобровники, стрельцы и пташники. Первые ловили для гетмана бобров, вторые стреляли зверей, последние птиц...»²¹. Рід Гриця, очевидно, був пов'язаний саме з професією «бобровник». Це підтверджується і його реєстровим записом саме до Зінківської сотні, територія якої славилася бобровими угіддями²² і була для Гриця родовою батьківщиною.

Розглядаючи коло осіб, причетних до життя і долі Марусі Чурай, необхідно зупинитися на постаті, яка в політичній історії козацької України була далеко не другорядним персонажем. Йдеться, власне, про козака, який, згідно з легендою, був закоханий в Марусю і в день виконання їй смертного вироку з'явився в Полтаві з універсалом Богдана Хмельницького про помилування. Отже, козак Іскра.

У реєстрі Полтавського полку 1649 р. він записаний як Іван Іскренко, другим у списку після полковника Мартина Пушкаря. Його батько гетьман Яків Іскра-Остряниця (один з керівників антипольського повстання 1637–1638 рр.), який після поразки повстання перейшов на територію Московської держави

і заснував козацьке місто Чугуїв, загинув у 1641 р. Після смерті батька Іван повертається до Полтави й оселяється в слобідці, яку пізніше назвали Іскрівкою. Вже в липні 1649 р. І. Іскра залишається замість Пушкаря наказним полковником, виконує особисті дипломатичні доручення Богдана Хмельницького і стає однією з найвизначніших постатей козацької держави. Тому можливостей отримати у гетьмана універсал про помилування коханої дівчини в Івана Іскри було більш ніж достатньо.

Подальша доля І. Іскри склалася трагічно. Він підтримав Мартина Пушкаря в боротьбі з Іваном Виговським і загинув у 1658 р. в бою під Лохвицею. Жалібно співали про його смерть у тогочасній козацькій думі: «Згаснув тоді Іскра, імівший світити». Син Івана, полтавський полковник Іскра (теж Іван) був страчений разом з Василем Кочубеєм за наказом гетьмана І. Мазепи в 1708 році. За зраду.

А тепер повернімося до подій 1637–1638 рр., до постаті батька Марусі — майже невідомого героя козацького повстання Гордія Чурая. У 1834 році в Москві вийшов збірник українських народних пісень, половина з яких була записана на Полтавщині Михайлом Максимовичем. Серед цих пісень є й пісня про смерть Чурая:

*Орлику, сизий орлику, молодий Чураю,
Ой забили ж тебе ляхи та в своєму краю.
Ой забили ж тебе ляхи із твоїм гетьманом.
Із твоїм гетьманом, що паном Степаном.*

Про смерть полкового осавула Чурая згадується також в «Історії Русів», автором якої вважався білоруський архієпископ Георгій Кониський²³.

На мою думку, Гордій Чурай брав участь у повстанні 1637 р. як осавул охочекомонного, тобто нереєстрового, полку під військовим проводом «наказного гетьмана» нереєстрового козацтва, одного з найвидатніших керівників цього повстання Карпа Скидана²⁴. Тому логічно в текст пісні, записаної М. Максимовичем, внести уточнення щодо особи гетьмана,

а саме — замість вигаданого «Степана» вписати «Скидана»:

*Ой забили ж тебе ляхи із твоїм гетьманом.
Із твоїм гетьманом, що паном Скиданом.*

Це уточнення набагато більше відповідає історичній правді.

Як відомо, після поразки під Боровицею реєстрова старшина для збереження власного життя видала на розправу польській владі керівників і найбільш активних учасників повстання: «Видали старших наших... Павлюка і Томиленка з кількома іншими, а Скидана, тих бунтів провидцю, що втік, всі загалом обов'язуємося віднайти і до рук ясновельм. п. гетьмана приставити»²⁵. Серед цих «кількох інших», виданих на розправу, вірогідно, був і Гордій Чурай. Публічна страта повстанців відбулася у Варшаві в жовтні 1638 р.

Під час виступу на варшавському сеймі київський католицький єпископ Соколовський, згадуючи страчених, висловив побоювання, щоб «з тих голів, які тепер бачимо на палях... знову свавілля не піднялося»²⁶. Проте свавілля піднялося через 10 років і, як не дивно, під проводом чигиринського сотника Богдана Хмельницького, того самого, який у грудні 1637 р. власноручно підписав акт про видачу провідників повстання й козацьку капітуляцію.

Події 1638 року, коли Павлюк і Гордій Чурай були страчені у Варшаві, а Богдан Хмельницький і Федір Вешняк за розпорядженням польської влади стали сотниками Чигиринського полку, засвідчують, що тема зради була актуальною для України не тільки в особистому, але й у соціальному плані²⁷. Пізніше Микола Бажан напише про славетного гетьмана:

*Було всього: і зрад, і згод,
І перша слава Жовтих Вод.
І сляво Золотих воріт,
Всього було за плином літ.*

Для Марусі Чурай і Богдан Хмельницький, і Федір Вешняк були зрадниками її батька, а зрада її любого Гриця, що одружився з дочкою Вешняка була продовженням тієї давньої зради.

На початку 1652 року політичне становище Богдана Хмельницького похитнулося. Після поразки під Берестечком, після укладення з поляками катастрофічної Білоцерківської угоди, після страти ним видатних козацьких полководців Лук'яна Мозирі, Матвія Гладкого, Івана Хмелецького проти гетьманування Хмельницького виступила як частина козацтва, так і селяни. Настало загальне обурення «проти Хмельницького, як деспота і зрадника, лядського прислужника»²⁸. Тема зради знову стала актуальною. Саме в цей час (швидше за все в травні 1652 р.) і відбулась Марусина помста. Полтавський полк під проводом Мартина Пушкаря виступив у похід уже без Гриця Бобренка.

У червні ситуація в Україні різко змінюється. Після блискучої перемоги козацьких військ під Батогом, після вигнання польської шляхти з Лівобережної України влада Богдана Хмельницького і його авторитет знову стають загальноновизнаними. І тоді, як не дивно, з'являється унікальний (для нашої теми) документ, підписаний гетьманом 27 вересня 1652 р., — «Універсал до всіх музик Задніпров'я». У цьому універсалі вперше документально засвідчено ставлення Богдана Хмельницького до музики як до невід'ємної частини державної політики.

Відомо, що в козацькому війську музика відігравала об'єднуючу і агітаційну роль, українська дума й українська пісня сприяли самоідентифікації народу. Документи засвідчують про використання Богданом Хмельницьким музикантів-кобзарів як для пропаганди ідей козацької революції, так і для роз'яснення серед населення своєї часто дуже складної і неоднозначної політики. Це знаходить підтвердження в текстах багатьох дум та історичних пісень, що дійшли до нашого часу.

Тому «Універсал», у якому йдеться про об'єднання всіх музик Задніпров'я в один цех

під проводом цимбаліста Грицька Ілляшенка — Макущенка і наказується підкорятися йому як самому гетьману²⁹, сприймається з одного боку як бажання посилити вплив гетьманської влади на музик, а з іншого — протистояти опозиційним настроям («А бодай того Хмеля перша куля не минула...»), що існували серед частини українських кобзарів і музикантів.

Для теми нашої розвідки надзвичайно цікава постать згаданого в універсалі музичного цехмістра Грицька Ілляшенка — не тому, що він був довіреною особою гетьмана, а через його (на мою думку) особливу роль в розповідженні пісень Марусі Чурай.

Судячи з Реєстру Полтавського полку за 1649 р., ім'я цимбаліста Ілляшенка було в Полтаві достатньо відомим. Це підтверджує запис у переліку козаків осавульської сотні: «Ілляш цимбалістого брат»³⁰. Підтвердженням того, що мова йде саме про родича цимбаліста Ілляшенка, є прізвище записаного поряд козака Манка Ілляшенка. Вірогідно, що Ілляш був братом Грицька Ілляшенка, а Манко Ілляшенко — це родич, а можливо навіть син Ілляша. Тому можна зробити попередній висновок про те, що вже в 1649 році Грицько Ілляшенко був знаним полтавським музикантом, а можливо й цехмістром полтавського музичного цеху³¹.

У козацькому Реєстрі Полтавського полку зустрічаються прізвища, пов'язані або з музичною професією, або з нахилом козака до гри на музичному інструменті чи до співу. Це Яцко Дудка, Кондрат Дудка, Федорець Дудка, Протік Дудка; Фесько Скрипка, Іван Скрипка, Лукаш Скрипка; Ян Сурмач, Лесик Сурмаченко; Іван Бубонистий, Гаврило Співаченко та Кирик Соловей. У Полтавському полку було й кому грати, і кому співати. А якщо до цього переліку додати таку постать, як професійний музикант цимбаліст Грицько Ілляшенко, то Полтавський полк можна вважати наймузичнішим у козацькій армії. Тому пісні, які створювала Маруся Чурай, підхоплювалися насамперед козаками Полтавського полку, а під час військових походів вони розповсюджу-

валися по всій Україні. Власне, вже за життя її ім'я стає загальновідомим (тим більше, що всі знали про трагічну долю її героїчного батька), а подальша історія її життя в народній пам'яті поступово набувала легендарних рис. Чому ж тоді легенда про Марусю Чурай була літературно зафіксована лише в ХІХ ст., чому саме російський письменник князь О. Шаховський вперше опублікував твір про Марусю, порівнявши її з геніальною давньогрецькою поетесою Сафо? Чому?

Частково відповідь на ці питання дав свого часу Микола Васильович Гоголь. У 1833 році в статті «О малороссийских песнях» він зазначив: «Лише в останні роки, в ці часи прагнення до самотності і власної народної поезії, звернули на себе увагу малоросійські пісні, до того приховані від освіченого суспільства і затримані в одному народі».

Саме українська інтелектуальна еліта першої третини ХІХ ст., яку М. Гоголь називає «освіченим суспільством», і дала поштовх тому «прагненню до самотності», що згодом трансформувалося в національну ідею. Серед цієї еліти були видатні вчені, поети, композитори, художники, педагоги, військові і державні діячі: Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Микола Гнідич, Іван Мартос, Павло Білецький-Носенко, Олександр Лизогуб, Євген Гребінка, Петро Гулак-Артемовський, Іван Сошенко, Михайло Максимович, Андрій Стороженко, Осип Бодяньський, Левко Боровиковський, Іван Розковшенко, Амвросій Метлинський, Микола Маркевич, Орест Євельський, Опанас Шпигоцький та, врешті, і сам Микола Гоголь.

Незважаючи на різні професії, різні політичні уподобання, різні погляди на майбутнє України, їх усіх об'єднувала любов до української історії, українського слова, української пісні.

Подальша доля цього сюжету знайшла своє втілення вже в українській літературі від Олександра Шкляревського і до наших днів. Але вічна тема пошуку імен творців українських пісень залишається актуальною і на сьогодні.

Як сказала Леся Українка:

*Були й за гетьманів співці;
З них деякі вічні співи зложили,
А як їх наймення? і де їх могили,
Щоб скласти хоч пізні вінці!*

Тому коло Марусі Чурай, коло збирачів кожної правдивої краплини її життя, коло прихильників її генія збільшується, ім'я Марусі стає символом вічності українського народу, вічності нашої землі.

І летять у нашу душу її пісні «Віють вітри», «Засвіт встали козаченьки», «Котилися вози з гори», «Болить моя головонька», «Хилилися густі лози»...

І босонога чорнява дівчина, як і сотні років тому, тривожить наше серце своєю долею:

*Давно минулося...
Тільки слава сонцем засіяла!*

¹ Кауфман Леонид. О популярных украинских песнях и их авторах. — М., 1973.

² Ведле — відповідно до.

³ Квестом — за результатами слідства.

⁴ Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. — Л., 1990. — С. 278.

⁵ Кривошея В. Генеалогія українського козацтва (нарис історії козацьких полків). — К., 2002. — С. 26–27.

⁶ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця ХVІ до середини ХVІІІ ст. (Волинь і Центральна Україна). — К., 1993. — С. 49.

⁷ Реєстр війська Запорозького 1649 року. — К., 1995. — С. 407–408.

⁸ Там само. — С. 63–91.

⁹ Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. — Л., 1990 — С. 278.

¹⁰ Величко Самійло. Літопис. — К., 1991. — С. 78.

¹¹ Соловьев С. Сочинения. История России с древнейших времен. — Кн. IV. — Т. 11–12. — М., 1991. — С. 351.

¹² Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. — К., 2004. — С. 565.

¹³ Там само.

¹⁴ Грушевський М. Історія України-Руси. — К., 1995. — Т. VIII. — С. 316.

¹⁵ Більш детально це питання розглядається в статті «Козацькі прізвища», вміщеній у малій енциклопедії «Українське козацтво» (К., 2002. — С. 250).

¹⁶ Реєстр Війська Запорозького 1649 року. — К., 1995. — С. 40.

¹⁷ Реєстр Війська Запорозького — С. 29.

¹⁸ Там само. — С. 291.

¹⁹ Там само. — С. 412.

²⁰ Там само. — С. 505.

²¹ Бантыш-Каменский Д. История Малой России. — К., 1993. — С. 475.

²² Про це свідчить, зокрема, назва села Бобрівник Зіньківського р-ну Полтавської обл. Про «бобрівників» також див. статтю в «Українській радянській енциклопедії», т. I.

²³ Історія Русів. — К., 1991 — С. 97.

²⁴ Про К. Скидана див.: Грушевський М. Історія України-Руси. — К., 1995. — Т. VIII. — С. 259–304.

²⁵ Там само. — С. 275.

²⁶ Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. — К., 1995. — С. 68.

²⁷ В тогочасній думі «Про Сулиму, Павлюка, ще й про Яцька Остряницю» співалося: «А старшини бороведькі лиш про себе дбали, Потоцькому Павлюка самі упіймали».

²⁸ Грушевський М. Історія України-Руси. — К., 1996. — Т. IX. — С. 420.

²⁹ Універсали Богдана Хмельницького. — К., 1998. — С. 131.

³⁰ Реєстр Війська Запорозького 1649 року. — К., 1995. — С. 409.

³¹ У переліку козаків Полтавського полку знаходимо ще двох Ілляшенків: Павла і Максима.

In this article Marusya Churay's (a character famous in story and song) life history is researched. On the basis of real events and historical facts the author tells about people who were related to the life of this personality.